

The Problem of Feelings in Philosophy and Science

UDC: 1:159.942

DOI: <https://doi.org/10.15421/172608>**Fidrovskaya Maria**Ph.D., Senior Lecturer, <https://orcid.org/0000-0003-0188-3485>, mariahfeya@gmail.com

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (Kharkiv, Ukraine),

Abstract

In this article, we will try to substantiate sensuality as a basal component of spiritual human nature, in particular from the point of view of philosophy and also of science. We will suggest that feelings are also a fundamental nature of the living soul, and we will also try to find materials in psychology and psychophysiology to prove this statement. The fact is that in philosophy, from it in science, and in the consciousness of mankind, the paradigm of man as a "rational person" has been firmly established, thus the reason has been seen as the main condition and basis for any research. This situation has arisen as a result of the rationality of the entire history of European philosophy, which Nietzsche wrote about in his *The Birth of Tragedy from the Spirit of Music*, there he said that at the dawn of their civilization, the Greeks, and the entire subsequent European society, chose the Apollonian vector of further development out of two opposing vectors of development – the Apollonian was bright, intelligent, but also rational.

According to Nietzsche, this was a turning point in European civilization. Of course, we do not deny the importance of our rational vector, but we are trying to say that this vector is only one of at least two components of our nature, the other one is our feelings. Our civilization, having chosen the rational as its main predicate, forgot about other aspects of human nature, and sometimes even resorted to denying feelings, saying that they prevent us with our thinking. So, gradually, our culture has developed a false attitude towards feelings as an enemy that confuses us with its nonsense, and science has also had concepts where feelings are seen as unnecessary remnants of instincts that only interfere with us. Nevertheless, we suggest that feelings are one of the foundations of our nature, it is wrong and counterproductive to move them down the hierarchy of values and misunderstand them.

Keywords: Emotions, Love, Paradigm, Feelings, Sensual, Rational, Soul, Science

Проблема почуттів у філософії та науці

Фідровська Марія

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Анотація.

У даній статті ми спробуємо обґрунтувати чуттєвість, як базальну складову духовної людської природи, зокрема з погляду філософії, а також науки. Ми будемо стверджувати положення про те, що почуття також, як і раціональне, є фундаментальною природою живої душі, і, крім того, спробуємо знайти матеріал у науці для аргументації цього положення. Річ у тім, що у філософії, а звідти і в науці, і у свідомості людства міцно ствердилася парадигма людини, як "людини розумної", а розум розглядався як головна умова і підстава для будь-якого дослідження. Така ситуація склалася внаслідок раціональності всієї історії європейської філософії, про яку мимохіть писав ще Ніцше в "Народженні трагедії з духу музики", коли казав, що ще на зорі свого існування греки, а за ними й усе наступне європейське суспільство, обрали з двох протилежних векторів подальшого розвитку саме аполлонівський вектор – світлий, розумний, але й раціональний.

На думку Ніцше – це стало поворотною подією в європейській цивілізації. Ми звичайно ж не заперечуємо важливість нашого раціонального вектору, але ми намагаємося сказати про те, що цей вектор є лише однією з мінімум двох складових нашої природи, другою складовою є наша чуттєвість. Наша цивілізація обравши раціональне за свій головний предикат забула про інші сторони людської природи, а іноді навіть вдавалася до заперечення почуттів зауважуючи, що вони заважають нам мислити. Тому поступово в нашій культурі формувалося з певного етапу хибне відношення до почуттів, як до ворога, який збиває нас з пантелику своєю нісенітницею, в науці також були концепти, де почуття розглядалися, як непотрібні залишки інстинктів, які нам лише заважають. Тим не менш, враховуючи, що почуття складають одну з основ нашої природи, змішувати їх з ієрархії цінностей і розуміти їх хибно є неправильним і непродуктивним.

Ключові слова: емоції, любов, парадигма, почуття, чуттєве, раціональне, душа, наука

Вступ.

У сучасному світі існує, нажаль, безліч глобальних проблем, які сьогодні тяжіють над людством. Серед них можна назвати такі проблеми, як проблеми тероризму і терору, злочинності, проблема війн та багато інших проблем, які пов'язані із відсутністю хоча б базових почуттів емпатії та співпереживання, любові до ближнього. Ми вважаємо, що багато в чому в такому стані речей винна сформована в сучасній філософії та суспільстві уява про людину, як про тільки раціональну істоту, це уявлення не звертає уваги на інші аспекти людської істоти. Це уявлення тяготіло над усією історією Західної думки з певного періоду. Ми вважаємо, що концепція людини має бути доповнена. Річ у тім, що Рене Декарт в історії філософії став, з одного боку, апофеозом раціональних мотивів (Descartes, 1986), які превалюють у європейській філософії, та визначив їх, а з другого – на дуже довгі роки й дотепер ствердив розум як головну та єдину першооснову людської душі та те, через що загалом її визначають і маркують у подальшому. Ми не заперечуємо розум, як першооснову душі, але заперечуємо розум, як єдину першооснову. Ми стверджуємо, що природа людини як мінімум двоскладова і друга складова – це почуття.

Питання про те, що таке людина, ким ми є, що маємо робити, що є головним предикатом нашої сутності, що є наша першооснова, що таке наша душа – цікавило філософів практично від самого початку появи філософії, а питання про душу людини багато філософів назвали одним з основних благородних питань філософії. Що таке душа і які її особливості, через що можна визначити душу – це важливе питання навіть сьогодні, незважаючи на те, що один із чинників був знайдений і затверджений, як єдиний. Тут мається на увазі раціональність, яка з часів Рене Декарта стала обов'язковим і єдиним елементом уявлень про людську душу. Але ця робота є доказом того, що останнє слово ще не було сказано.

У філософії ми можемо бачити, що на сьогодні питання про першооснову людської сутності здебільшого видається однобічно розв'язаним і закритим унаслідок ранніх праць – Декарта і деяких інших авторів. Ця першооснова в видається єдиною і більше того, право на цю першооснову в думці практично повністю експропрійовано людиною. Цією першоосновною є розум і розумність. Розум вважається основною якістю людини. Деякі вчені розглядали розум і як якість душі взагалі, проте в громадській думці розумною вважається тільки людина, тварини ж через відсутність видимої культури і техніки визнаються взагалі нерозумними. Плюсом є те, що розум було все-таки виокремлено, оскільки очевидно, що в душі (не тільки людській) розумність є однією з першооснов, але інтерпретація виявленої першооснови, розуміння розумності, як тільки людської, та визначення її, як єдиної, видається

нам незадовільною. У історико-філософському огляді ми могли помітити, що лінія раціональності була притаманна європейській філософії від самого її початку і визначення людини через інтелект було притаманне більшості європейських мислителів, починаючи ще з античності. Незважаючи на те, що виявлення інтелекту як першооснови – це, безумовно, добре і правильно, проте неврахування інтелекту як також першооснови має низку недоліків і не бере до уваги очевидних аргументів, які ми наведемо нижче. Сама поява науки є звичайно також тим, що нам дає наша раціональність.

Що стосується пропонованого нами другої першооснови у вигляді почуттів, ситуація є незадовільною. Мало того, що почуття, за винятком деяких окремих праць, в історії філософії не розуміли як людське першооснова, чуттєвість розглядали як важливу складову людської душі лише в дуже рідкісних випадках і побіжно, і більш того поступово в історії філософії почуття взагалі помилково почали розуміти як пристрасті й афекти, тобто негативно, тож практична філософія взагалі запропонувала оголосити їм війну. Досі ми маємо сьогодні безліч публікацій, в яких вважається, що почуття заважають інтелекту, тобто нашій першооснові, нашій доріжці до духовного, затуманюють її, тож їх усіляко треба придушувати.

Джерела.

Як уже було сказано, важливим у нашій роботі є категорія почуттів. Найвищим, основним і надзвичайно сильним почуттям у людині є кохання. Проблемою ж любові займався ще Платон у своєму творі «Бенкет» (Plato. (1993), про неї йшлося в Емпедокла (Diogenes Laertius, 1925), важливою концепцією є гедонізм Епікура (Konstan, 2025), у середні віки не забували і про християнське розуміння любові – агапе, дослідження якого велося ще у Біблії, проте від часів Декарта в уявленні про людину раціональність стала єдиним і основним її визначенням, а любов практично взагалі перестала бути в центрі уваги філософії. Про Європейський поворот до раціональності, який передував Декарту писав Ніцше у «Народженні трагедії із духу музики» (Nietzsche, 1995).

Сьогодні є не так багато праць про любов, проте, вони є, наприклад слід відзначити роботи Віталія Туренка (2015) про розуміння любові у східній християнській патристичній традиції, також не слід оминати роботи Морозова та Малахова. Є ціле розмаїття досліджень, де філософи розглядали любов вузько, у прикладному відношенні до сім'ї, до кохання між статями, але ми розглядаємо її ширше, в усьому розмаїтті її форм. В науці любов також досліджується, зокрема в роботах Ланге, чому присвячена його робота «Емоції» (Lange, 2019). Крім того почуття досліджуються у книзі Деніела Гоулмана «Емоційний інтелект» (Goleman, 2007).

Методологія. У роботі використовувався історико-філософський метод, а саме археологія історії філософії задля виявлення схожих, або суперечливих ідей відповідно до концепту статті, також мав місце аналіз ідей не тільки у філософії, але також науки. Крім того використовувався загальнологічний метод, синтез, дедукція, індукція.

Метою роботи є постулювання положення про те, що любов, як фундаментальний чуттєвий феномен, є нарівні з інтелектом субстанційною основою душі, а також навести аргументи з нефілософських наук для аргументації цього положення.

Результати.

У цій роботі ми будемо говорити не тільки про любов та почуття, а і про модель чуттєвості, де є всі шаблі її маніфестації, як чуття, емоції та почуття. Де любов є найвищим почуттям, і згідно з якою любов виступає системоутворювальним фундаментом живої душі, і людської душі зокрема, поряд з інтелектом. Також ми пропонуємо концепт людини, в якому інтелект не є єдиною тотожною душі її особливістю, як в концепціях багатьох філософів, а виступає нарівні з чуттєвістю однією з першооснов. У цій статті ми спробуємо навести аргументи, які доводять ці наші твердження.

Проблема, яку розв'язується у цій статті, – це недостатність образу і парадигми людини у філософії та класичній науці. Ми стверджуємо, що внаслідок деяких моментів у філософії склалася неповна, суто раціональна парадигма людини, в той час, як всі інші начала і функції людини відкидаються. Склавшись у філософії, ця парадигма потрапила і в інші науки, проте в рамках природничих наук отриманий матеріал свідчить про протилежне, а саме про продуктивність того, що ми стверджуємо.

Чому так важливо виявити і враховувати всі людські початки? У медицині існує думка, що постійне придушення природних властивостей, необхідних для життєдіяльності, може призвести до патології або до іншого плачевного результату, навіть смерті. Наприклад, ми знаємо, що, якщо провести понад два тижні без сну, то можна померти від нервового виснаження або почнутися психоз та галюцинації, без їжі та води ми також можемо померти. Така ж ситуація з духовним. Якщо придушувати духовно важливі речі, як видається нам, то це може призвести до плачевних наслідків. І вже призводить. Історія налічує безліч страшних речей, які трапилися з людством і яких би не трапилося, якби люди ставилися один до одного з повагою, любов'ю та емпатією.

Тож неможна пригнічувати природні духовні початки в нас. Але ми маємо ситуацію, де вони пригнічуються. То що ж пригнічується? Ми бачимо, що раціоналізм, про який ми вже сказали, виключає з визначення людини чуттєву складову, ба більше, в деяких статтях із сучасної популярної психології читачам узагалі рекомендується придушувати

почуття, які нібито заважають мислити розумно. Ми вважаємо, що така ситуація з розумінням почуттів і призводить до такого катастрофічного стану речей у світі.

Звернемося до історії філософії. Епікура світова філософія знає як одного з найвідоміших виправдовувачів концепції гедонізму (Diogenes Laertius, 1925). Відношення до його концепції в західній філософії після середньовіччя має ще певні негативні відтінки через критику у католицтві, але якщо розібратися, то вектор християнства і концепції Епікура мав східні риси. Головна їхня розбіжність в тому, що Епікур казав про гедонізм, а християнство каже про утримання і аскетичу. Але східним є те, що важливим Епікур називав приємне і неприємне, а християнство називає любов. В чому ж схожість? Приємне і неприємне це те, що індикує емоції, тобто ми маємо приємні або неприємні емоції щодо чогось. Любов є високим почуттям. Але і емоції, і почуття відносяться до сфери чуттєвого. Просто емоції це більш низький щабель чуттєвого, порівняно з почуттями.

Тому можна зазначити, що і Епікур, і християнство наголошували значну важливість нашого чуттєвого. Якщо Епікур зупиняється на матеріально приємному, хоча він говорить і про дружбу (Diogenes Laertius, 1925), як духовно приємне, то християнство іде далі, до більш високого духовного і наголошує на невимовно високій і духовній любові до ближнього і Господа Бога.

Ми вважаємо, що приємне і неприємне – емоції, (а далі й кохання) є основними, фундаментальними і безперервними в часі категоріями людського існування і людської істоти, тобто душі. А також почуття (кохання), є, з одного боку, вищою еволюційною сходинкою категорій чуттєвості, а, з іншого боку, по суті, метафізичними категоріями, що становлять смисл безсмертної душі живого організму, тобто сутність душі.

У даній статті почуття розглядаються, як сутність живої істоти, яка супроводжує її на всіх етапах розвитку, тобто від нижчих форм і до вищих. Ми говоримо також про те, що сучасна точка зору на людину, яка акцентує увагу лише на розумі, є недостатньою і її треба доповнити, тобто до неї треба включити положення про те, що людина є не лише розумною істотою, а й здатною до високих почуттів, таких як кохання, і оскільки, як ми вже сказали, почуття разом із пізнанням лежать в основі живої істоти та є такими, що безперервно супроводжують людину та й загалом будь-який живий організм, то, по суті, вони є фундаментальним для будь-якого живого організму. Жива істота безперервно прагне до приємного, або до любові і це також є її сутністю.

Для опису емоцій і почуттів ми пропонуємо триступеневу структуру чуттєвості, ступені якої водночас можуть бути розглянуті і як еволюційні

щодо почуттів. Обмовимо, що насправді структура чотириступенева, але, оскільки ми мало можемо сказати про найнижчі організми, а саме, про рослини, то маємо обмежитися трьома щаблями.

Ми розуміємо емоції, як другу сходинку в утворенні почуттів, якщо не брати до уваги сходинку рослин. Сходинки це такі: щабель відчуттів (органи чуття), щабель емоцій (приємне і неприємне), щабель почуттів (кохання тощо, властиві людині), ці щаблі водночас є і щаблями прогресу чуттєвості в живому організмі.

Перше, що слід сказати, і те, що ми отримали під час збору матеріалу, чуттєвість і чуттєве пізнання в тій чи іншій формі супроводжують нас протягом часу неспання і також є складовими процесу нашого пізнання. Якщо ми не спимо, ми відчуваємо, бачимо, чуємо тощо. Що стосується сну, ми вважаємо, що якщо спимо і наше відчуття починає мати іншу природу, ми, тим не менш, якимось чином реагуємо емоційно на ту реальність, яку ми бачимо уві сні, і так далі. Декарт сказав, що мислення індукує наше існування (Descartes, 1986), але чи мислення тільки? Якщо замислитися, то існування часто позначає насамперед відчуття. Чому декого з нас лякає смерть? Бо якщо людина не вірить у потойбіччя, то смерть має позбавити нас відчуттів, ми більше не побачимо близьких нам людей, не відчуємо тепло чашки з чаєм, не відчуємо запаху весни і не побачимо весняного неба, як мінімум. Саме це багато в чому становить наше існування, проте сучасна точка зору на людину, як уже було сказано, пішла за Декартом і людину почала визначати через здатність мислення, аналіз тощо, в опозиції до тварини, як нерозумної. Але про очевидне, а саме про почуття, не було сказано у цій парадигмі, яка склалася, ба більше, поняття почуття багато в чому було відкинуто, як інстинкт. Але як ми бачимо, почуття - це важливо і переоцінити їх важко.

У сучасній ситуації багато хто вбачає реалізацію тієї раціоналістичної інтуїції, яка була притаманна загалом європейській культурі від самого початку. Можливо, саме про це писав Ніцше, коли говорив про Аполлонічний початок у "Народженні трагедії з духу музики" (Nietzsche, 1995).

Ми спробували знайти не тільки філософські, а й більш авторитетні для науки, а саме природничонаукові обґрунтування того, що чуттєвість, а далі й любов є есенціальною у визначенні душі. Також треба зауважити, що сучасна медична наука не зводить почуття до розуму, тобто це є два окремих початка в нашому естві.

Крім того окремо треба сказати про те, що певний рух у напрямку виправдання почуттів у сучасному

суспільстві вже почався і про це може казати поява популярної сьогодні концепції емоційного інтелекту (Goleman, 2007), яка до речі також ґрунтується на нефілософських наукових дослідженнях і свідчить також про першочергову важливість почуттів у нашому житті.

Дискусія та висновки.

Багато вчених у сучасній науці і у філософії справді відводять важливе місце для емоцій та почуттів. Вони говорять про те, що це автономна сфера людської істоти і переважно також не зводять її до людської раціональності. Це можна інтерпретувати в контексті філософії таким чином, що любов є основною та фундаментальною категорією живої істоти. Ми ж вважаємо, що через почуття можна визначати людину з таким самим успіхом, як і через розумність, оскільки почуття також є першоосновою душі, а високі почуття, як і складне мислення є у людей більш розвиненим, ніж у тварин. Як Аристотель у *Метафізиці* казав, що кожна людина прагне до пізнання, так ми можемо доповнити, що кожна людина безперервно прагне до любові та до духовних почуттів. Почуття також є основою етики, оскільки почуття - є бінарність, а бінарність є і в етиці, як бінарність добра і зла, і з інших причин. Дійсно, процес прагнення до доброго в людини проходить безперервно і він є фундаментальним. Тож доводи задля виправдання почуттів та їхньої переоцінки сьогодні дійсно існують і ми можемо це бачити. Пригнічувати природні потреби нашої душі ми дійсно не повинні, тому що люди є насправді не тільки раціональними, а і люблячими істотами.

Незважаючи на те, що філософія сама по собі є дивовижною скарбницею думки, відомо, скільки дивовижних гіпотез лишилося в історії філософії ще від часів античності, але чомусь ми бачимо, що питання почуттів (чуттєвості й відчуттів) так і лишилося майже поза увагою й не набуло належного значення. Тож істинного розголосу і дослідження, справедливого для чуттєвості, як також для першооснови людської сутності, у філософії і науці ця проблема чомусь до сих пір так і не отримала. Можливо, це пов'язано з тим, що Європі загалом і європейській філософії зокрема властивий раціоналізм і раціоналістичний підхід до всього. Думку про раціоналістичність європейської філософії та культури висловлюють деякі вчені. Ніцше називав цю інтуїцію європейської цивілізації аполлонічною, світлою, на протилежність діонісійській (Nietzsche, 1995). Ніцше вважав, що Європа пішла за аполлонічною інтуїцією в процесі свого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Арістотель. (2022) *Метафізика*. <https://readukrainianbooks.com/844-metafizika-aristotel.html#part1>
- Туренко В. Е. (2015). Філософський погляд на сенс аналізаторів у контексті дискурсу любові. *Вісник Львівського університету. Серія: філос. – політолог. студії*. Вип. 7. С. 41-48. https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vlu_fps_2015_7_6.pdf.
- Descartes, R. (1986). *Discourse on Method*. New York : London :Macmillan ; Collier Macmillan, 1986.
- Goleman, D. (2007). *Emotional Intelligence*. 10th ed., Bantam Books.
- Konstan, D. (2025). *Epicurus*. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/epicurus>
- Diogenes Laertius. (1925). *Lives of eminent philosophers* (R. D. Hicks, Ed. & Trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press.
- Lange, C. (2019). *Les emotions*. London: Forgotten books.
- Nietzsche, F. W. (1995). *The birth of tragedy* (C. P. Fadiman, Trans.). Dover Publications.
- Plato. (1993). *The Symposium. The Phaedrus : Plato's Erotic Dialogues*. Albany: State University of New York Press.

REFERENCES

- Aristotle. (2022) *Metaphysics*. <https://readukrainianbooks.com/844-metafizika-aristotel.html#part1>
- Turenko, V. E. (2015). *Filosofskiy pohliad na sens analizatoriv u konteksti dyskursu liubovi* [A philosophical view on the meaning of analyzers in the context of the discourse of love]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Filosofski nauky*, 7, 45–52. Retrieved from
- Descartes, R. (1986). *Discourse on Method*. New York : London :Macmillan.
- Goleman, D. (2007). *Emotional Intelligence*. 10th ed., Bantam Books.
- Konstan, D. (2025). *Epicurus*. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford University. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/epicurus>
- Diogenes Laertius. (1925). *Lives of eminent philosophers* (R. D. Hicks, Ed. & Trans.). Loeb Classical Library, Harvard University Press.
- Lange, C. (2019). *Les emotions*. London: Forgotten books.
- Nietzsche, F. W. (1995). *The birth of tragedy* (C. P. Fadiman, Trans.). Dover Publications.
- Plato. (1993). *The Symposium. The Phaedrus : Plato's Erotic Dialogues*. Albany: State University of New York Press.